

HAL' KO JÓZSEF:

A CSEHSZLOVÁK SZAKADÁR KATOLIKUS AKCIÓ.
KOMMUNISTA KÍSÉRLET A KATOLIKUS EGYHÁZ NEMZETI
EGYHÁZZÁ FORMÁLÁSÁRA CSEHSZLOVÁKIÁBAN

BALOG LÁSZLÓ

Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem / Sapientia – Hungarian University of Transylvania
Csíkszereda / Miercurea Ciuc (RO)
baloglaszlo@uni.sapientia.ro

KÖNYVÉSZETI ADATOK / BIBLIOGRAPHIC INFORMATION:

Hal'ko József. *A csehszlovák szakadár Katolikus Akció. Kommunista kísérlet a katolikus egyház nemzeti egyházzá formálására Szlovákiában.* szerk. Mészáros Andor, Szent István Társulat az Apostoli Szentzség Kiadója, Budapest, 2022, 978-963-612-012-2, 206 oldal.

A 2022-ben megjelent könyv tulajdonképpen faximile kiadás, első magyar megjelenési helye a PPKE BTK egyik intézete¹ kiadásában történt, eredeti megjelenési nyelve viszont olasz, Hal'ko Józsefnek, a Szent Kereszt Pápai Egyetemen írt doktori disszertációja². Babics Zsófia, Zsemberyné Major Ágota és Mészáros Andor (bevezetés, jegyzetek, összefoglalás) fordították a kötetet, az eredetivel Domokos György és Mészáros Andor vetette össze, a szöveggondozás Käfer István munkája, jelen kötetet Mészáros Andor szerkesztette.

Nem véletlen került a címlapra a Szent Márton-dóm. A kötet gondozója – aki erős tézisondattal vonja diskurzusba a kötetet –, Käfer szerint „az újonnan alapított Pozsonyi Főegyházmegye és ősi-új székesegyháza, a Szent Márton-dóm olyan új szemléletmód kezdete, ami lehetővé teszi a szuverén szlovák katolicizmus és nemzeti kultúra számára az egyház- és nemzettörténet tudományos művelését az elmúlt évszázad politikai elvárásai és kényszermegoldásai helyett keresztény erkölcsi értékrend mércéje szerint”.³

A borító címlapfotográfiája⁴ ezért akár szimbolikus térfoglalásként is értelmezhető. Valamiképp jelzi a „megérkezést” a valamikor Uhorskonak nevezett Magyarországra, és annak Esztergomi Főegyházmegyében kezdődött szlovák

¹ A jelen faximile kiadás első magyar megjelenésének helye: Pons Strigoniensis, *Studia III*. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar Szlavisztika-Közép Európa Intézete és Nyugati Szláv Kulturális Kutatócsoportjának sorozata, Sorozatszerkesztő: Käfer István, Esztergom–Piliscsaba, 2004.

² Az eredeti mű címe és kiadója: Hal'ko, Jozef. *E Azione Cattolica scismatica cecoslovacca. Un tentativo comunista di trasformare la Chiesa cattolica in Cecoslovacchia in una chiesa nazionale. E atteggiamento della gerarchia, del clero e del popolo.* Thesis ad Doctoratum in Theologia totaliter edita Pontificia Universitas Sanctae Crucis Facultas Theologiae, Roma, 1999.

³ Käfer 2004.

⁴ A hátoldalon a prágai szent Vitus-székesegyház fényképe (Mészáros Andor felvétele mindkettő sem kevésbé beszédes.

nemzeti történelem fejlődésében. A magyar egyház- és nemzettörténet számos adósságának kezelése a szlovák összefüggésrendszerek viszonyában indult el. Ezt a rekonziliációs folyamatot segítette a 2006. június 29-i esztergomi szentmise a bocsánatkérés és megbocsátás kimondásával, és ezt folytatta XVI. Benedek pápa is, amikor 2012. január 31-én Hal'ko Józsefet, a pozsonyi Komenský Egyetem Cirill és Metód Római Katolikus Teológiai Karának akkori docensét⁵, a *pozsonyi magyarok papját*, a *pozsonyi érsek metropolita szóvivőjét* segédpüspöknek nevezte ki.

Käfer jegyzi fel a korábbiakban⁶, illetve jelen kötet bevezetőjében is, hogy amellett, hogy Hal'ko József egyháztörténészként az Esztergomi Hittudományi Főiskola lapjának, a *Magyar Sion* c. lapnak a szerkesztője, „gyakori kutatója Esztergom és Budapest levéltárainak”, „valamennyi írása következetesen, egyértelműen eredeti adatokra épül [...], célja mindig a teljes igazság kimondása”, „jelen műve [...] hiánypótló ismeretanyag, hiteles tankönyv annak megtanulására is, hogy a letérés a keresztény erkölcsi értékrend útjából bárkit akár a legszélsőségesebb ordas eszmék hordozói közé sodorhat [...]”.

A kötet címadástechnikailag – érdekes módon – fókuszba állítva a „szakadár” jelzőt, ilyen formán pedig minden kétséget kizáróan jóval erősebben hangsúlyozva a választott témát – három nagy fejezetben tárgyalja a Csehszlovák Katolikus Akció történetét. Ezt zárja egy kiváló *összefoglalás*-blokk, gazdag, de elsősorban csak vatikáni és csehszlovákiai forrásokra építő, Kelet-Közép Európa államainak akkor már fellelhető szakirodalmát.

A szerző bevezetését kutatómódszertani beszámolónak, eligazító-tájékoztató összefoglalónak is nevezhetjük. 1989-es év, és a berlini fal bontása valóban korszakhatárt jeleztek, többek között az egyház és állam viszonyát „kutatók” életében (nem csak katolikus, nem csak egyházi). Ez a téma kiemelt kutatási témává avanzsált.

Jelen recenzált kötet előzményeit illetően maga a szerző igazít el. Elsőként Karel Kaplanra hívja fel a figyelmet, aki a párt egykori levéltárosaként elsőként közöl forrásmunkát – már 1994-ben – jelesül az 1948–1950 közötti időszak iratanyagát, a csehszlovák kommunista párt központi bizottsága egyházügyi bizottságának iratait, és ebben a kötetben 20 oldalt a szakadár Katolikus Akciónak a bemutatására is szán. Ugyanakkor Hal'ko József azt is megjegyzi, hogy nincs abszolút primátusa ennek a forráskötetnek, hiszen a témát már jó négy évtizede boncolgatják a Nyugatra szakadt szlovák teológusok, többen is tanulmányokat írtak visszaemlékezésekre és a korabeli sajtóra támaszkodva, Teodor Zubek

⁵ 2013. november 26-án Ivan Gašparovič akkori köztársasági elnök Mons. Hal'ko Józsefet a *Teológiai kar* professzorává nevezte ki.

⁶ A 2006.07.02-i Új Ember lapszáma *Könyvespolcra* című ajánlóban a kötetrel kapcsolatban – amely 2006-ban szlovákul is megjelent, a pozsonyi Lùc Kiadó gondozásában – hangsúlyozza, hogy „Jozef Hal'ko könyvei és egész munkálkodása békességszerzés. Nagy kár, hogy szinte alig észrevehető a gyorsan terjedő magyar-szlovák negatív *szenzációk között*.” Lásd: <https://archiv.katolikus.hu/ujember/Archivum/2006.07.02/0603.html> Hozzáférés: 2025. 09.10.

⁷ Käfer 2022.

például már 1954-ben tanulmányt írt *Katolikus Akció-kommunista szkizma-kísérlet* címmel.

Hal'ko definícióját e „kísérletet” illetően egészen szakszerűnek találom, tulajdonképpen egész Kelet-Európa összes keresztény állama 1945 utáni szovjetizálási törekvéseit/elveit találóan sommázza, amikor úgy fogalmaz, hogy *„a kommunista hatalom nem volt képes közvetlenül megdönteni a katolikus egyházat, ezért elhatározta, hogy belső, bomlasztó mozgalmat hoz létre, mely egy önálló, nemzeti egyház csírája is lett volna, szakít a Szentszékkal és aláveti magát az ateista kormánynak”*.⁸

Bár Kaplan csehszlovák ügyként beszél a Katolikus Akcióról, Szlovákiának mégis speciális szerepe lesz, ugyanis csak itt kel a nép a plébániák és a papság védelmére. Csehországgal ellentétben csak itt vegzálják, támadják, lehetetlenítik el a papságot, a retorziók eredményeként itt éri őket bebörtönzés, és itt vállalnak néhányan vértanúságot. Jan Pešek az első, aki mélyebbre ás, és vizsgálja a szlovákiai helyzetet 1996-ban, és szintén ebben az évben jelenik meg František Vnuknak a Pozsonyi Egyetem Teológiai Kara egyháztörténész professzorának könyve, amely az első önálló munka a szakadár Katolikus Akcióról, és amely eszkatológiai nézőpontból vizsgálja ezeket az eseményeket, a sötétség és a fény harcának duális konfliktusaként írja le a történeteket.

Hal'kót nem csupán a tények narratív leírása érdekli, sokkal inkább a miértek, a mögöttes tartalmak kutatása vonzza, a „*gonosz terv*” megvalósításának a módszerei, taktikái, illetve a benne szereplő aktorok hozzáállása. Válaszreakcióik ösztönözték jelen kötetben összegzett kutatásra és az eredmények felmutatására.

Szerzőnk nyolc levéltárban kutathatott, érdemes mindet felsorolni: Prágában a Központi Állami Levéltárban, A Hadtörténeti Intézet Levéltárában és a Külügyminisztérium Levéltárában, majd további öt levéltárban, Pozsonyban a Szlovák Nemzeti Levéltárban és a Körzeti Állami Levéltárban, Lőcsén és Nyitraszerdahelyen a Belügyminisztérium Levéltárában, illetve Nagyszombaton az Érseki Levéltárban, azaz hét állami és csupán egy egyházi levéltárban. Szerencsés lett volna a vatikáni Pápai Levéltárban is kutatni, de – mint megjegyezte – annak anyaga még zárolva volt a kutatás időpontjában, az 50 évre történt zárolás okán várni kell a lehetőségre.

A levéltári kutatás rövid, de kiváló módszertani leírása nagy segítséggel szolgálhat a jövő egyházi kutatásait illetően az egyháztörténész/történész szakma számára is. Érzékelhetően szakavatott kutatói vénával megáldott, precíz és

⁸ N.B. Romániában hasonló törekvés volt megfigyelhető 1951-ben. A Román Népköztársaság Nagy Nemzetgyűlésének Elnöksége a 83/1951. március 31-i dekrétummal jóváhagyta a néhány békepap által állami nyomásra megalapított *Statusul Romano Catholic din Republica Populară Română* szervezési és működési szabályzatát. (Márton püspök 1948-ban, a laikus többségű Erdélyi Római Katolikus Státus működésének irányítását saját hatáskörbe vonta – felfüggesztette a működését.)

eredményes munkát végző szakember eligazításait kapjuk a korábban jelzett bevezető minden sorában.

Az elnyomó rendszer pribékjeinek, „specialistáinak”, a titkosszolgálatok ügynökeinek, illetve a beszervezett kádereknek, „önkénteseknek” a titkos jelentései, az ügynökjelentések, a napi és a heti jelentések, valamint az összefoglaló jellegű havi jelentések óriási fontossággal bírnak, ezek adják a dokumentumok zömét.

Ugyanilyen jelentőségűek a kommunistáknak az egyházi ügyekre vonatkozó távirataik és sürgönyeik, illetve „stenogrammáik”, ezek sommázzák a tervek eredményeit, a végrehajtási utasítások megvalósításait. De ez csupán az egyik oldal, az elnyomóé, a könyv írója a másik oldalt is vizsgálat tárgyává teszi, a nép reagálását, gondolkodásmódját, kommunikációját és válaszait is vizsgálja, oly módon, hogy jelentős mennyiségű magánlevelet is feldolgoz. Sőt mi több, a harmadik oldalt is megszólaltatja, a kormányzat és a püspöki kar, a papság és a hívek kapcsolatát vizsgálva a kutatás akkor lehet teljes, ha az Egyház központi vezetésének, a Szentszéknek és képviselőinek a véleményét, ténykedését is górcső alá veszi. A nuncius és utána az internuncius kiutasításának motivációi, alapstratégiája és ennek eseményei óriási jelentőséggel bírtak az elnyomó állam és a Szentszék közötti diplomáciai kapcsolatok megszakításában. A teljes első fejezet az előbbieket tárgyalja.

Nem mellékesen, a téma érzékenységet jelezve írja szerzőnk, hogy tény, hogy az összefoglaló jelentések gyakran olyan aprólékossággal és precizitással bírnak, hogy *„több helyen, konkrét személyek megnevezése miatt, kompromittáló is. Ilyen esetben körültekintésből és kíméletből elhagytuk a nevet és egy általános megnevezéssel helyettesítettük”*.

A második fejezetet a csehszlovákiai egyház helyzetének vizsgálata vezeti be, majd következnek a részletek a szakadár Katolikus Akciót illetően. A csehszlovák nemzeti egyházzal vallott elképzelést mutatja be a szerző, a terveket és a lépéseket, majd magát az alapítást is körüljárva részletesen bemutatja a „haladó”, a rendszerrel nyíltan együttműködő papságot, s azok irányítóit, akik komplex módszertannal és taktikai arzenállal felvértezve, ördögi cselekkel operálva hajtották végre az elképzelésüket.

A harmadik fejezet szerkezetiileg három alfejezetre tagolt, valójában azt az ívet mutatja be, amit a Katolikus Akció bejárt a születésétől kezdve, az *„apoteózisán”* keresztül a hanyatlásáig és végül a megszűnéséig.

Hal'ko atya ezt úgy nevezi, hogy az *„akciótól a reakcióig”*. A három alfejezet három kardinális momentumot tárgyal. Egyfelől az alapítás körülményeit, illetve eseményeit. Másfelől a Katolikus Akció hazug kiáltványára adott csattanós választ, mely a csehszlovák ordináriusok és püspökök június 15-i pásztorlevelének ismertetését tartalmazza. És végül azt a kísérletet írja le, amelyet a kommunisták műveltek el a levél felolvasásának ellehetetlenítése céljából.

Végül az utolsó alegység a szakadár Katolikus Akció tagjainak és a kommunistáknak a kiközösítő dekrétumáról, annak megszületéséről és kihirdetéséről, illetve az Akció megszűnéséről szól.

A kötet elképesztően adatgazdag, világos okfejtések és következtetések sorozataként ír minden részletről. Példaértékű lehet – és annak is kell lennie – az eddigi kutatások remélt, jövőbeni folytatásai számára Magyarországon és Romániában is.

Az az alapos munka, ami ebben a kötetben elvégeztetett, véleményem szerint elvégzésre vár Magyarországon és elvégzésre vár a Gyulafehérvári Főegyház-megyében is.

E téren Magyarországon, főként a Mindszenty-peranyag kutatása okán, de a magyarországi társadalom- és valláskutatók nagyfokú érdeklődésének köszönhetően is tucatnyi könyv került már kiadásra, jelentős forráskutatások, illetve alap-kutatások eredményeit közzétették az 1945–1960 közötti periódusra vonatkozóan.

A szovjet befolyási övezet alá esett országok Vatikánnal szemben tanúsított magatartása és politikája gyakran gyökeresen eltért, a pártvezetők és kormányok doktrínájától ugyanolyan mértékben függött, minthogy éppen melyik pápa milyen álláspontot képviselt, milyen vatikáni diplomáciai lépéseket eszközölt válaszaként a pártállamok akcióira.

Ugyanakkor talán mégis leginkább az *érintettektől*, az adott egyházmegye/egyházmegyék előjáróitól, illetve a papságtól függött a Vatikánnal szembeni retorika és gyakorlat. Hogy milyen választ adnak a pártállam kihívásaira, nyomására, az attól függ, hogy „haladó”, azaz békepapokká válnak, s ezzel együtt a „biztos megélhetést” a pártállami fizetést választják, pozícionálva magukat valamelyik főesperesség élén (esetleg még ennél is továbblépve fizetett besúgókká is lesznek) vagy pedig a vegzálást, a golgotás utat és a biztos halált választják. Csehszlovákia katolikus klerikusait és híveit alapvetően rázta meg Jozef Tiso volt államelnök és katolikus pap halálra ítéltése és kivégzése, mégis csak a szlovákiai hívek lázadtak a békepapsággal egyetemben tervezett baloldali nemzeti katolikus egyház létrehozása, a Rómától való elszakadás ellen. Kárpátalján⁹, Romániában, illetve Erdélyben a görögkatolikus egyház „bedarálása”, felfüggesztése, illetve a papság átállására tett – jelentős, részben sikeres – kísérletek külön utas történet a gyulafehérvári latin rítusú egyházmegye szenvedéstörténetétől, amelynek két jelentős vezetője, Tiszteletreméltó Márton Áron püspök és Jakab Antal (segéd)püspök – bár két gyökeresen eltérő habitusú/személyiségű főpap – más-más eszközökkel és válaszokkal, taktikákkal, de megpróbáltak minden körülmény között helytállni és közben maximálisan figyelni a Vatikán folyton változó kommunikációjára.

⁹ Friss hír, hogy Romzsa Tódor boldoggá avatása után – köszönhetően Puskás László kárpátaljai görögkatolikus lelkésznek, aki Kárpátalja összes meghurcolt görögkatolikus lelkészének szenvedéstörténetét kutatni kezdte – 2025. május 3-án a kárpátaljai Bilkében boldoggá avatják Orosz Péter Pált, akit 1953-ban lőttek agyon hitéért, és akit az ilosfai rendőrfőnök garázsának betonfaljába öntöttek bele, „sírját” 1992-ben tárták fel és indították el a szentté avatási eljárást. Lásd: <https://www.magyarKurir.hu/kulhoni/orosz-peter-karpataljai-vertanu-puspokrol-tartottak-konferenciat-beregszaszon-145991> Hozzáférés: 2025.09.10.

A Kominform 1949. február 11–12-én tartott titkos találkozásán Karlovy Vary-ban – ahol Andrej Visinszkij, Sztálin közvetlen munkatársa is jelen volt –, miután döntés született, hogy sem Lengyelország, sem Magyarország, sem pedig Csehszlovákia nem eléggé érett az ateizmus befogadására, egy lélektani kísérlet révén (egy új egyházi szervezet létrehozása, mint alternatíva) remélve sikert, a *divide et impera* ősrégi elv alapján operálva kidolgozták a csehszlovák katolikus egyház felosztatásának tervét. Előzménye már volt, 900 000 csehszlovák katolikus hívő képviselőjében jött létre egy nemzeti és egyben pápaellenes irányzat, most az ebbéli tapasztalatokat felhasználva indult a szabotázsakció, a szakadár Katolikus Akció.

Hal'ko József a lengyel Pax mozgalmat (amelyet tulajdonképp a belügyminiszter és rendőrség irányított) említi elsőként, bár ez a mozgalom tulajdonképp Franciaországból importált adaptáció, ott „haladó katolikusok mozgalmaként” jött létre, ahol valamiféle vallásszabadságot „tisztelő” rendszerként ajánlották. Lengyelországban viszont egy Boleszlav Piasecki nevezetű (korábban fasiszta és antiszemita tevékenysége miatt halálra ítélt, szovjet börtönökben megsarolt és be-szervezett) ügynök irányította a Pax létrehozásának folyamatát, de csakhamar leleplezte magát azzal, hogy szidja a bebörtönzött püspököket. Magyarországon – mint köztudott – a kormány nyomására két katolikus pap, Beresztóczy Miklós és Horváth Richárd 1950. augusztus 1-jén hozták létre a Katolikus Papok Béke-mozgalmát – jelzésértékűen –, az alakuló gyűlésen részt vett és messzemenően támogatta a kezdeményezést Darvas József vallás- és közoktatásügyi miniszter is. A szervezet majd 1956-ban szűnt meg, ekkor szüntette meg Mindszenty József bíboros.

Szerzőnk még Albániára tér ki, ahol teljesen egyedi „megoldás” született, ez a szakadár mozgalom semmiféle bejelentés, előkészítés nélkül jött létre 1951. augusztus 3-án – egyik napról a másikra – Albán Nemzeti Egyház néven.

A Kominform titkos gyűlését már jóval megelőzték más események, ilyen volt Klement Gottwald köztársasági elnök beszéde. A Csehszlovák Kommunista Párt Központi Bizottságának 1948. június 9-ei gyűlésén tett kijelentése igazi direktívaként is szolgált, miszerint „*el kell szakítanunk a katolikus egyházat a Vatikántól. Olyan távol vinni tőle, hogy létrehozassunk egy nemzeti egyházat*”.

A *divide et impera* elv alkalmazása sikeresnek mutatkozott az orosz ortodox egyházzal szemben, a fondorlatos cselekedetek tucatjai szétzilálták ezt az egyházat, a pártütő csoportok egymást jelentették fel, egymás vesztét okozva. Ugyanakkor – bár kísérlet történt erre nézve is, a huszita és a csehszlovák nemzeti egyház püspökei pedig – mivel kívül voltak, nem pedig benne a katolikus egyházban – Róma hűségében voltak és maradtak, annak ellenére, hogy számos kísérlet történt a püspökök és ordináriusok elszakítására a hívektől és a papságtól.

A Katolikus Akciónak három „főkolomposa” volt. Alexander Horák, aki lévén a Szent Adalbert Társaság, a legnagyobb szlovákiai katolikus kiadó képviselője Magyarországon, még Mindszenty József bíborossal is összetűzésbe került

1947 októberében, de ő korán felismerte, hogy ez a pap az Antifasiszta Front alapítójaként a szovjet rendszert segítette elő, ezért csakhamar „felmentette” Horákot a társaság képvisletétől, illetve papságának „teherviselése” alól is, mint olyat, aki „*a kommunizmus és a Szovjetunió apostola volt*”.¹⁰ Jozef Lukačovič, aki szintén összetűzésbe került püspökével, amikor 1945 után a Vatikán és megyéspüspöke engedélye nélkül foglalta el a közlekedésügyi megbízotti hivatal vezetését, azzal az érveléssel, hogy ezzel Egyházának használ, s látszólag sok esetben így is történt, hiszen a háborúban megsérült templomok újjáépítését koordinálta, ugyanakkor engedetlensége okán őt is egyházi büntetéssel sújtották. Jozef Fiala minorita szerzetes pedig azzal tűnt ki, hogy a kommunizmus és a Szovjetunió iránti csodálatának azzal is hangot adott, hogy a saját kandallójának párkányára helyezte a nagy méretű Sztálin-képmást. Rajongása a generalisszimusz iránt az egekig ért. Mint olyan, hármuk közül ő legkérelhetetlenebb, a szlovákiai katolikus püspökök elítélőitása, bebörtönzése elsősorban neki köszönhető.

Hárman közösen eszelték ki a papság meghódításának alapstratégiáját, legfőképp zsarolással, pénzzel, illetve megfélemlítéssel operálva. Képtelenebbnél képtelenebb, már-már groteszk vádakkal vontak perbe több mint száz papot, sikerrel alkalmazva a „*cukor és korbács*”¹¹ elhíresült taktikáját is.

A kommunisták szerint „haldokló gyerekek” titulált Katolikus Akció mozgalmat Hal’ko szerint sokkal helyesebb lenne „halva született gyerekként” aposztrofálni, hiszen alig héthónapos ügyműködése után teljesen kifulladt. A csehszlovákiai püspökök, illetve a Vatikán villámgyors válaszainak, illetve kiközösítő dokumentumainak következtében a szakadár mozgalom hamarosan szertefoszlott. Mivel nem tudták igába hajtani és a kommunista hatalom eszközeivé tenni a püspököket, és nem tudtak éket verni közéjük és a papság és a hívek közé, nem maradt más, mint a teljeskörű végzálásuk, mozgásterületük totális korlátok közé szorítása. Tulajdonképp az egész Akció „forrásideje” nem tarott többet egy nagybőjti időszaknál, a püspökök már 1949 júliusában sorra írták hálaadó körleveleiket, amelyben a papságnak és a híveknek megköszönve a kiállításukat, szilárd hitüket, továbbra is állhatatosságra buzdították őket, hitük megtartását kérve tőlük.

Úgy vélem, jelen recenzált kötet nagy tanulsággal bír, éppen ezért szívből ajánlom elolvasásra. Reményeim szerint a szerző által alkalmazott módszer jelentős segítség lehet arra nézvést, hogy a gyulafehérvári egyházmegye egyháztörténet-szei, az erdélyi történeti társadalom tagjai közül néhányan a közeljövőben

¹⁰ Hal’ko, 90.

¹¹ Itt a cukor a korbács (üldözések, büntetések és börtönök) után következett – hogy „*eléggy megbecsült és kíváncsú legyen*” és azokat a rendszabályokat jelentette, amelyek kegyeskedve leállították az üldözéseket, amnesztiákat hirdettek, illetve eltörölték a büntetéseket. Ugye, mennyire ismerősek ezek a folyamatok a gyulafehérvári egyházmegye – jórészt még semennyire nem kutatott korszakának egyháztörténelmét illetően?

elvégezhessek a „mélyfúrásokat”, folytatva a jelzett korszak erdélyi mozgalmának néhány partikuláriáját már érintő *felszíni*¹² ásatásokat.

Az erdélyi békepapi mozgalom komplex kutatása esélyt teremt olyan mély összefüggések feltárására, amelyeket eddig csak egy erdélyi egyháztörténész munkásságában találunk. Jelen tudásunk szerint, Msgr. Dr. Marton József nyugalmazott professzornak a Márton Áron kánont, életművet feltáró munkássága tartalmaz tágabb és mélyebb összefüggéseket recenzált témánkkal kapcsolatban.

¹² Lásd dr. Kovács Szabolcs történész írásait a 2020–2023-as időszakban. <https://erdelyikronika.net/>

1. Márton Áron utolsó csíksomlyói beszéde. <https://erdelyikronika.net/2020/05/31/marton-aron-utolso-csiksomlyoi-beszede/> Hozzáférés: 2025.09.10.

2. Katolicizmustól a sztalinizmusig: Bányai László életútja. <https://erdelyikronika.net/2021/06/06/katolicizmustol-a-sztalinizmusig-banyai-laszlo-életútja/> Hozzáférés: 2025.09.10.

3. Kurkó Gyárfás, egy domokosi székelykommunista életútja. <https://erdelyikronika.net/2021/12/02/kurko-gyarfás-egy-domokosi-szekely-kommunista-életútja/> Hozzáférés: 2025.09.10.

4. Teológusból kommunista – Méliusz József életútja. <https://erdelyikronika.net/2022/01/11/teologusbol-kommunista-meliusz-jozsef-életútja/> Hozzáférés: 2025.09.10.

5. A Magyar Népi Szövetség és a romániai békepapi mozgalma. <https://erdelyikronika.net/2022/06/03/a-magyar-nepi-szovetseg-es-a-romaniai-bekepapi-mozgalom/> Hozzáférés: 2025.09.10.

6. Luka László: A román szocializmus építője. <https://erdelyikronika.net/2023/07/23/luka-laszlo-a-roman-szocializmus-epitoje/> Hozzáférés: 2025.09.10.